

Monopolizācijas process mūsdienu ekonomikā

Dmitrijs Skoruks

Rīgas Tehniskā universitāte, Latvija

Ievads. Mūsdienās, komercdarbībai un tirdzniecībai strauji attīstoties, mainās vairāki priekšstati par virkni ekonomikas jautājumu, kuri tika uzskatīti par nenoliedzamiem tirgus principiem un tā darbošanās galvenajiem mehānismiem. Balstoties uz klasisko A. Smita teoriju, alternatīvo Dž. Keinsa pieeju un P. Samuelsona darbiem, ekonomikas doma attīstījās tālāk, pilnveidojās kopā ar sabiedrību, konsekventi reaģējot uz katru tās pagriezienu, tieksmi uz pārmaiņām. Taču no XIX gadsimta otrās puses līdz pat šim brīdim sabiedriskais priekšstats par pilnīga monopola stāvokli, vienu no savdabīgākiem tirgus tipiem paliek nemainīgs; to joprojām, tāpat kā vairāk nekā pirms simts gadiem, uzskata par koncentrētu kapitālistisku ļaunumu, kurš pircējiem nes tikai uzceļojumus un zaudējumus.

Darba mērķis. Ņemot vērā mūsdienu ekonomikas izaicinājumus un iepriekš aprakstītās tendences un izmantojot analītisko, statistisko, salīdzināmi vērtējošo, nosacīti loģisko un ekonomisko pamatrādītāju praktiskās izmantošanas metodes, veikt pētījumu par monopolizācijas procesa būtību, cēloņu izpausmi un izraisīto efektu mūsdienu uzņēmējdarbībā, kā arī noteikt ietekmes faktorus un likumsakarības, kas pastāv, monopolizācijas procesam attīstoties konkrētas valsts tautsaimniecības ietvaros.

Pētījuma hipotēze: mazās atvērtās ekonomikās, pie kurām attiecināma arī Latvijas Republikas nacionālā tautsaimniecība, pastāv dabiskas, konsekventu ekonomisku likumsakarību izraisītas un tirgus dalībnieku savstarpējās konkurences atbalstītas, monopolizācijas tendences, kas ir visspilgtāk novērojamas nozarēs, kuras nav pakļautas ārvalstu importa komercializētas produkcijas infiltrācijai, tādējādi veicinot monopolvaras koncentrāciju, konsekventi reducējot tirgus tipoloģiskās raksturiezīmes līdz atvasināta oligopola stāvoklim ekonomiski dabiskajā veidā.

Pētījuma objekts ir Latvijas Republikas nacionālās tautsaimniecības vairākas nozares, to tirgus konjunktūra un konkurences procesu īpatnības. Īpaša uzmanība tiek pievērsta telekomunikāciju nozarei un mobilo sakaru tirgus ekonometriskās modelēšanai, kvantitatīvi empīrisku saikņu atklāšanai, kā arī pētījuma hipotēzes aspektu pārbaudei – slēgtas, importa ietekmei nepakļautas pakalpojumu sniegšanas ekonomiskās sistēmas nozarei.

Pētījuma priekšmets ir mobilie operatori Bite, LMT, Tele2 un “BiFri”, “O!Karte” “Zelta Zivtiņa” priekšapmaksas kartes, to piedāvātie tarifu plāni, noteiktais cenu līmenis, piedāvājumu pieejamība un minēto faktoru kopas ietekme uz monopolizācijas procesa attīstību pētījuma objektā, konsekventi novedot pie empīrisko korelāciju un likumsakarību atklāšanas, analīzes un izmantošanas pētījuma gaitā izstrādātajā modelī, kura testēšana un koriģēšana tika veikta piecām Latvijas nacionālās tautsaimniecības nozarēm.

Pētījuma gaitā tika pierādīta izvirzītā hipotēze, izveidots kompleksais tirgus monopolizācijas pakāpes noteikšanas kvantitatīvais modelis, kura īstenošanas laikā Latvijas nacionālās tautsaimniecības piecās nozarēs tika pierādīts iepriekš minētā modeļa izmantošanas lietderīgums jebkurā ekonomikas sektorā. Tika konstatētas stipras, finanšu krīzes izraisītas tirgus konsolidācijas tendences visos mazo ekonomiku tautsaimniecību nozarēs, it īpaši tajās, kas nav pakļautas lieliem importa apjomiem.